

Er is een grote toekomst voor de kerk

Niet saneren, maar inspireren en bekeren

Ds. Piet de Jong

Inleiding

Ds. Evert van den Ham gaat met emeritaat. Ik feliciteer hem van harte met het feit, dat hij dit moment met zijn vrouw mag beleven. Ter gelegenheid van zijn afscheid denken we vanmorgen na over de toekomst van de kerk. In de flyer voor deze dag schrijft ds. Van den Ham zelf dat hij gelooft in een periode van grote bloei voor 'zijn' Oosterkerk in Zoetermeer: er is een grote toekomst voor de kerk. Laat ik meteen zeggen: Ik deel dit verlangen en ook de verwachting van ds. van den Ham. Ik vind dat geen kwestie van optimisme of pessimisme. Een echte optimist ben ik sowieso nooit geweest. Eerder een tobber en een twijfelaar. Maar als het over de kerk gaat, met name de PKN - in deze kerk heb ik nu bijna een halve eeuw gewerkt, altijd in het geloof dat het Zaad van het Evangelie goed is en dat het zomaar 30, 60 en zelfs 100 veld vrucht kan opleveren. Althans volgens Markus (4:8), want volgens Matteus (13:8) kan het ook wel eens van 100 naar 60 naar 30 gaan. Dat brengt meteen bij de vraag: is het realistisch om zo'n positieve verwachting te koesteren (zie Markus) gezien de ontwikkeling van de kerken en heel het christendom in ons land en in Europa de laatste 50 jaar? Is de trend niet veel meer die van krimp en teruggang, dus zie Matteus?

Nu kan de gemeente van Christus zo maar weer opbloeien. Dat was mijn ervaring als predikant van Delfshaven bijna 22 jaar (1992-2012/14). Daar bloeide de gemeente zomaar op. Van enige voortgang der geslachten was al lang geen sprake meer. De sfeer was al een tijd: wie doet het licht uit? De ene kerk na de ander trok weg uit Rotterdam. Maar in Delfshaven hadden we juist de ervaring van opbloeien en groeien. Weliswaar niet grootschalig, maar het elan en de inspiratie waren er. De vraag is, of deze ervaring ons ook vandaag kan inspireren.

De realiteit van teruggang

Bekend is het statement van Charles Taylor in zijn *Een seculiere tijd* (2007): In 1500 was er niemand zonder geloof. Had je geen geloof, dan had je veel uit te leggen. In 2000 is het omgekeerd: je hebt veel uit te leggen, als je nog wel gelooft. In 500 jaar is er dus veel gebeurd in Europa.

Over deze ontwikkeling is al veel geschreven. Ik veronderstel die als bekend. Ik stap meteen naar de 2^e helft van de vorige eeuw. Vanaf ca 1960 werd er veel onderzoek gedaan naar 'God in Nederland', de terugloop in kerkgangers en leden van de kerk. En ook van vermindering van geloofsinhoud. Onderzoekers geven al ruim 40 jaar aan, dat er voor de kerk in ons land feitelijk geen toekomst is. Geloven blijft goed, maar meten is beter. Waar zal het eindigen met de PKN? In 2030 of 2040? De PKN en de RK in ons land verliezen in rap tempo vrijwel al hun leden. Bestond de PKN bij fusie in 2004 nog uit 2,1 leden miljoen, nu ca 1.7 miljoen. Sinds ca. 2008 was steeds weer de prognose, dat er de eerste 15 jaar elke week minsten twee kerkgebouwen dicht zouden gaan. Joep de Hart rekende het vorig jaar uit: elke dag verloren we 267 leden. Vaak viel ook het getal 60.000 leden per jaar.

Deze stand van zaken vraagt om heel veel geloof vol te houden en nog meer geloof te blijven hopen op groei en bloei, zoals ds. Van den Ham verwoordt bij zijn afscheid. Of om simpele nuchterheid de realiteit van een voorbij-kerk te aanvaarden en daarop ook voor te sorteren in de vorm van afstoten van gebouwen, herschikken, samenvoegen van restgemeenten, saneren van kaartenbakken.

Achtergrond

Deze ontwikkeling heb ik bijna 50 jaar meegemaakt. Ik werd predikant in 1974. Met een mix van idealisme en roepingsbesef. Jong en veel geloof. Onze inzet was: keihard gaan werken, met name in verlopen gemeenten, en zo de kerk doen opleven. Mogelijk had ik teveel geloof? De

situatie bleek weerbarstig. Ik kwam ook nog terecht in de Volkskerk van Duitsland - een getraumatiseerd land, en een getraumatiseerde kerk. Overigens hoor je daar tot op vandaag nooit iemand over de problematiek van krimp en kleiner worden. In ons land daarentegen ben ik heel mijn gang door de kerk er telkens aan herinnerd: het gaat niet goed met de kerk. Ik noem een paar momenten. Ik herinner me de commotie in 1985 over een publicatie van Piet vd Ploeg, getiteld; *het Lege Testament*. Niet zo heel veel later kwam de discussie over Gods verduistering, ingezet door Prof. dr. Henk Berkhof, maar ook prof. Graafland engageerde zich. Nog weer later ging het o.l.v. de EO een jaar over *De boodschap en de kloof*. Intussen nam het verlangen samen één protestantse kerk te vormen toe. Maar er was ook verzet en zo eindigde de fusie in een trieste kerkscheuring.

In de jaren tachtig verloor gaandeweg iedereen de hoop, dat het nog goed kon komen. De volkskerk was zich aan het oplossen, vooral in de steden. Toen ik in 1986 predikant werd in Nunspeet leek de volkskerk nog intact. Maar zes jaar later in Rotterdam zag het er heel anders uit. De seculieren namen in aantal snel toe, inmiddels zijn ze met meer dan 50%. In het midden van de kerk beleefden velen deze verandering als een soort bevrijding van alles wat hen blokkeerde. Maar aan de meer confessionele kant en rechterkant zag men vooral verval, ontrouw aan God en oordelen van God. Teruggang bepaalde het beeld. Ook onmacht, sprakeloosheid, verlegenheid.

Nieuwe start

Na de fusie 2004 zette de synode meteen een missionair gemeentepan op touw. In de eerste synodevergaderingen werd hierover intensief gepraat. Er was veel enthousiasme en je speurde nieuw elan. Iedereen was er ook voor, er was nauwelijks een tegenstem. Maar aan de liberale kant gebeurde niet veel. En aan kant van de Gereformeerde Bond had men hiervoor altijd een IZB gehad, maar veel energie voor het nieuwe kerkzijn ontwikkelde men in die kringen niet. Men likte de wonden van de scheuring.

Naast missionair elan was er ook veel wantrouwen en beschouwde men al die missionaire actie als een vlucht naar voren zonder echt na te denken. De voorspellingen over de toekomst van de kerk bleven immers vernietigend. Men vroeg zich af: de kerk ligt op apegapen, en die kerk moest missionair actief worden? Daar was bepaald niet overal veel motivatie voor. Het duurde dan ook even voordat er toch zoiets als een urgentiegevoel wakker werd. Kerkgroei en missionair gemeentezijn werden aan elkaar geknoopt. Dat bleek een ongemakkelijke combinatie. Overal ontstonden wel zgn. pioniersplekken. Op die plekken was en is er veel geloof en elan. Op zich mooi. Maar niet iedereen kon daarin meekomen. In nogal wat kleine gemeenten had men geen idee hoe men invulling moest geven aan missionair gemeentezijn. Gebukt onder de vele negatieve prognoses, cijfers, de druk om de realiteit onder ogen te moeten zien. En dus was de wijsheid: saneren, gemeenten samenvoegen, kerkgebouwen afstoten. Diverse organisaties bieden zich intussen aan je daarbij te 'helpen'. Gelukkig is er op dit punt een kentering te zien. Gemeenten lukt het steeds beter om zichzelf nieuw uit te vinden, ook al zijn ze met een kleine groep. Ik denk aan de dorpskerkbeweging o.l.v. Jacobine Gelderloos. Dat vind ik heel positief. Open kerkzijn, oecumenisch vaak, voor heel het dorp of een wijk in de stad. Een minderheid, zeker. Maar wel met het geloof en de hoop van ds. Van den Ham.

Taboe PKN groei

De vraag is vanmorgen: mag je anno 2020 nog wel op groei en bloei rekenen? In veel gemeenten - misschien heel de PKN - zit de hele kerkbeleving in het drukkende gevoel van teruggang, leegloop, neergang, vrijblijvendheid, van marginaal worden, niet meer relevant zijn. Onze kinderen en kleinkinderen zijn het contact veelal kwijt. En dat wordt niet beter. De kerkbeleving zit in een *negatief frame*. Over groei durft niemand het te hebben, groei is misschien wel het grootste taboe van onze PKN. Het toekomstbeeld, dat ons steeds weer

ingeprent wordt is: in 2030 zijn we nog met zoveel, in 2040, in 2050 is het voorbij. De laatste 20/30 jaar is de grafiek een rechte lijn naar beneden geweest. En die negatieve grafiek bepaalt ons denken en staan in de kerk. En heel ons kerkzijn, ook de positieve ervaringen, duwen we onwillekeurig in dat frame.

Dat doet meer met je geloof dan je denkt.

Sjaak van den Berg, directeur van de IZB, schreef laatst terecht: als je altijd alleen maar met de teruggang geconfronteerd wordt, en er daardoor nauwelijks erg in hebt dat er ook nog gedoopt wordt, mensen tot geloof komen, belijdenis doen, allerlei taken op zich nemen, doet dat iets met je Godsbeeld. Dan krijg je het beeld van een God die het niet meer wil. Of niet meer kan. Of niet meer mag.

Ik voeg eraan toe: Dan krijg je een kerk en een gemeente die er zelf niet meer in gelooft. Dan ben je bezig met restanten. Gelukkig zijn er ook nog wel bloeiende gemeenten. Maar hoe lang nog? Dat is de valkuil van een zelf vervullende profetie. Natuurlijk opgetuigd met theologie. Die wordt haast altijd achteraf bedacht. Ook voor de situatie nu is het niet moeilijk er theologie bij te bedenken. Zoals: kerk in de marge, ballingschap, verlating en verstrooiing, minderheidskerk. Over groei hoor je niemand. Alsof er ergens een streep is gezet, zoals vaak een streep gezet is midden in het boek Handelingen wat betreft het werk van de Geest.

Geloof

Om in termen van groei en bloei te blijven denken zoals ds. Van den Ham heb je veel geloof nodig. En ook wel wat durf in gesprek met anderen in en buitend de kerk, over de cultuur en de samenleving. Is het niet zo, dat de Schriftprofeten vrijwel allemaal oordeel verkondigden, plus een beetje licht, toen voor Israel de ballingschap in zicht kwam, en dat de profeten die positief en hoopvol waren werden ontmaskerd als valse profeten? Ik ervaar dat regelmatig als een aanvechting: hoor ik met mijn hoop en positieve verwachting bij de valse profeten? Maar er zijn ook andere stemmen in de bijbel. De sombere profeten hebben niet altijd gelijk. Ik denk bijvoorbeeld aan

- a. Numeri 13 en 14: behalve twee had men er geen vertrouwen meer in, dat God zijn beloften zou waarmaken.
- b. ik denk aan Elia. Aan het eind van zijn leven (1 Kon. 19) zag hij het niet meer. Maar de Heer zei: 7.000 zijn er altijd. Elia was er klaar mee, maar de echte Jawhisten vormden altijd al een minderheid. Toen Elia s opvolger, de jonge Elisa, hem vroeg: geef mij een dubbel deel van uw geest, wees Elia hem af. Misschien de aanvechting van veel oudere dominees? Ze hebben weinig vertrouwen in de jonge generatie dominees. Gelukkig pakte Elisa de mantel wel op.
- c. Ik denk aan de profeet in de ballingschap. Jesaja 40 ev. Een profeet die hoopvol zoekt naar de wil en beloften van God. In veel passages proef je het trauma van de schuld en de wegvoering. Van verlating, van schuld. Het lijkt hopeloos, het is steeds tasten en klagen. Maar de profeet blijft hoopvol. 'Blijf niet staan bij wat eertijds is gebeurd, laat het verleden nu rusten. Zie, Ik ga iets nieuws verrichten, nu ontkiemt het - heb je het nog niet opgemerkt?' (Jes 43:18). Maar al gauw komt dan de tegenstem. 'Maar Sion zegt: De Heer heeft ons vergeten, de HEER heeft ons verlaten.' Deze profeet gaat dwars tegen de sombere stemming van de mensen in.
- d. Ik denk vaak aan het slapen van Jezus. Jezus slaapt maar één keer: tijdens de storm. In Gethsemané laat Hij zijn leerlingen slapen. Jezus slaapt de slaap van de dood. Hij staat op. Pasen. Opstanding van Jezus en belofte: Ik ben met u!

Trap de walmende vlaspit niet uit

Ik verzet me vooral tegen het negatieve frame waardoor je zicht op God anders wordt. God heeft me altijd verrast. Ik heb nooit een gemeente in vlammen gezet. In Delfshaven gebeurde

zo iets, zomaar. Ik verzet me tegen het frame, dat de kerk straks voorbij is. Ik verzet me tegen het voorsorteren, saneren, gemeenten verlammen, neerslaan met al die trieste cijfers. Ik ervaar het als een uittrappen van de walmende vlaspit, terwijl zoveel jonge mensen in de kerk en op pioniersplekken zich een slag in de rondte geloven..

Steeds vallen de woorden marginaal en krimp. Dat zijn negatieve woorden. Ik gebruik liever het woord 'klein'. Wij vormen een *kleine* geloofsgemeenschap, klein is een heel bijbels woord en mag rekenen op extra genade van God. Daarom zet dat negatieve frame opzij, probeer anders naar al die gemeenten en gelovige mensen te kijken, noteer wat positief is. Laten we ons niet zo laten verlammen door de cijfers van teruggang.

Bij heel veel cijfers is ook nog wel een vraag te stellen. Is het afstoten van kerkgebouwen echt zo onontkomelijk? Als we elk jaar 60.000 mensen verliezen, waar zijn die gebleven? Waar voeden ze zich nu mee? De meesten van hen zijn geen vijanden, hele sympathieke en goeie mensen, onder hen veel kinderen en kleinkinderen van ons. Alleen: zij leven niet met God. Maar waar leven ze dan wel van? En kloppen al die cijfers wel? Bij het Kaski weten ze kennelijk nog steeds niet dat de Hervormde Kerk bij de PKN hoort.

Het kan nog heel anders lopen. Joep de Hart vorige week: Secularisatie onder jonge mensen neemt af. Het open kerkelijk klimaat heeft ook voordelen. Bijvoorbeeld om als gemeente een open gemeenschap te zijn. Theologisch gezegd: ga voor inclusieve vorm van gemeente zijn, exclusief is alleen het evangelie

En nog iets: in de laatste 50 jaar zijn door de kerk ook heel veel fouten gemaakt. Door regelzucht en formalisme, mensen buiten sluiten en manipuleren, over moraal en islamangst. In Delfshaven ontwikkelden we als strategie: mensen gaan voor regels.

Slot

Mijn boekje ('Sores en zegen') over Rotterdam sloot ik een paar jaar terug af met een ervaring in de Laurenskerk tijdens een eenvoudige herdenking van het bombardement. Was het Christendom niet iets van voorbij? In 1945 lagen in heel Europa kathedralen in puin. Moet dat nog opgebouwd worden? Is de kerk niet een organisatie van voorbij?

Onderweg naar huis op de fiets dacht ik aan Jezus en Jairus (Mark. 5: 21-43). 'Wees niet bang, geloof alleen!' Jezus stuurde alle klagers weg. In het huis nam Hij een kleine groep mee. Ouders en een paar leerlingen. Daar gebeurde het. Jezus wekte het meisje haar uit de slaap. Hij zei: 'Het kind is niet gestorven, het slaapt.'

Durven we met Jezus naar binnen gaan, waar het dode kind ligt? Durven we zo aan de slag gaan, in een kerk en gemeente die regelmatig moeilijk ademt? Durven we met Hem naar binnen gaan en ons laten zeggen: 'Wees niet bang, geloof alleen?'

Gespreksvraag:

1. In hoeverre hebben negatieve berichten over de toekomst vd kerk invloed op je geloof en beeld van God?
2. Waar liggen in de samenleving vandaag de kansen voor het evangelie? Wat voor gemeente hoort daarbij?

Gerbruikte literatuur

J.A. van den Berg, *Aantallen, niet belangrijk?* In: Waarheidsvriend januari 2020

R. de Reuver, 'De kerk leeft van genade, van wat God schenkt. 'We zijn niet geroepen om de kerk te reden – daar zorgt God zelf voor.'

Erik Borgman, *Natuurlijk woont God nog onder ons. Maar zoeken wij Hem eigenlijk wel?*, in: speciaal nummer Katholiek Nieuwsblad, januari 2020

Jacobine Gelderloos, *Sporen van God in het dorp*, 2018 Utrecht